

OSMANLILARDA SİYASAL İKTİDARI KORUMA ÇABASI VE KARDEŞ KATLI*

Seyfettin ASLAN**

Öz

Padişahlar iktidarlarını korumak için sık sık sadrazam değişikliği, memurlarının tecdid-i beratı, politik evlilik ve kafes sistemi gibi çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Bunların dışında kullanılan en etkili yöntem “kardeş katli” idi. Kardeş katli Osmanlı Devletinin çağdaşı olan tüm devletlerde örnekleri görülen bir uygulamaydı. Nizam-ı âlem ve bekası için uygulanan bu yöntem Osmanlı devletinde hukuki bir zemine oturtulmuştu.

Anahtar Kelimeler: *Padişahın Mutlak İktidarı, Nizam-ı Âlem ve Kardeş Katli.*

THE STRUGGLE OF PROTECTION OF POLITICAL POWER AND FRATRICIDE IN OTTOMANS

Abstract

Sultan were applied to various methods to protect their absolute power by changing their grand vizier many's the time, renewal of licence of their civil servant, political marriage and system of cage. The other effective method was fratricide. There were examples of fratricide all other states besides Ottoman Empire. Aim of this method was providing order of state and this method placed to legal base in Ottoman Empire.

Keywords: *Absolute Power of Sultan, Order of State and Fratricide.*

GİRİŞ

Osmanlı padişahları özellikle 17. yüzyıldan sonra, çeşitli hizipleri birbirine karşı kullanmaya ve nüfuz kazanmak isteyen odaklar için önemli bir mevki olan sadrazamlık makamını sürekli sadrazam değişiklikleriyle zayıflatma yoluna giderek iktidarlarını korumaya çalışmışlardır. Osmanlı sultanları iktidarlarını korumak için tecdid-i berat, politik evlilik ve kafes sistemi gibi araçları kullanmaktaydı.

Kardeş katli meselesinin ortaya çıkmasında, veraset usulünün olmayışı (başlangıçta eski Türk kamu hukukunun etkisi ile ailenin bütün fertleri devlet yönetiminde söz sahibiydiler) hâkimiyet anlayışının değişmesi, anarşi ortamının düzeni tehdit etmesi, isyanlar, her saltanat değişikliğinde meydana gelen karışıklıklar ve geçmiş tecrübelerin etkili olduğu söylenebilir. Osmanlı

* Bu çalışma yazarın “Osmanlı Devletinde Siyasal İktidarın Bölüşümüne Bir Bakış: Kapıkulu Ocağı ve İsyanları” adlı Doktora Tezinden türetilmiştir.

** Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, seyfettinaslan68@gmail.com

devletinde kardeş katli ile ilgili uygulamaların farklı tarafı, çağdaşı olan bütün devletlerde var olan taht mücadeleleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan hanedan içi ölümlerin hukuki bir zemine oturtulmasıdır. Bu usul, Osmanlı padişahlarının, tek devlet, tek hükümdar prensibini uzun süre devam ettirmelerini sağlamıştır.

Taht değişikliği sırasında meydana gelen mücadelelerde çok sayıda kişinin ölmesi ve büyük servetlerin yok olması, kardeş katli uygulamasının gönülsüz de olsa devletin ileri gelenleri ve halk tarafından kabul edilmesine ve bu uygulamanın kanunlaşması açısından toplumsal bir muhalefet oluşmasına zemin hazırladığı söylenebilir.

1. SİYASAL İKTİDARI KORUMA ÇABASI

Sultan Ahmed'in saltanatı yeğeni Mahmud'a teslim ederken: "...*Oğlum; devlet işlerini baban Feyzullah Efendi'ye ve ben vezir-i azama bıraktığımızdan bu haller başımıza geldi; sen bizzat idareyi ele al*" (Uzunçarşılı, 1995: 210) şeklindeki nasihatı, devlette fiili olarak iktidarı kimlerin kullandığını göstermesinin yanı sıra padişahın mutlak otoritesini kaybetmesinin verdiği bir endişeyi de dile getirmektedir.

Nitekim II. Selim ve ondan sonra gelenler, iktidarlarını ancak çeşitli hizipleri birbirine karşı kullanarak ve sadrazamın makamını zayıflatmayı deneyerek yürütebildiler. Çünkü sadrazamlık makamı, sistemi bozulmakta olan Osmanlı devletinde nüfuz kazanmak isteyen odaklar için en önemli yönetim aracıydı. Sadrazamlık makamının zayıflatılmasına, bu makama getirilen kimselerin sık sık değiştirilmesiyle ulaşıldı (Grunebaum, 1993: 82). Bu makama getirilenlerin sık sık değiştirilmesinin bir sebebi de uzun süre bu makamda kalanların çıkar ilişkilerini geliştirmelerine engel olmaktı.

Şehzadeler arasındaki taht kavgaları padişahların otoritelerini sarsmaya başlayınca padişahlar mutlak iktidarlarını muhafaza edebilmek için kafes sistemini getirmişlerdi. Şehzadelerin sancaklara sancak beyi olarak gönderilmeleri âdeti II. Selim zamanında yalnız en büyük şehzadeye uygulandı. III. Mehmed zamanında büyük şehzade de gönderilmez oldu. Yavuz Selim'in, babası II. Bayezid'i tahttan indirmiş olması, evlatların da ne denli tehlikeli olabileceklerini göstermişti. Dolayısıyla şehzadeler haremde Kafes denen yaldızlı bir hapisanede yaşatılıyorlardı. Cariyeler ve batıl itikatlı harem ağalarını ürkütme, yaklaştırmamak için olacak, kafesin (diğer adı şimşirlik) önündeki koridora Cinlerin Meşveret Yeri adı verilmişti. (Kunt vd., 1997: 11). Kardeşlerini öldürmeyen IV. Mehmed 1652

yılından itibaren bunları sarayda Şimşirlik kasrında oturtmuş ve bundan sonra veliaht ve diğer şehzadelerin burada oturmaları adet olmuştur (Uzunçarşılı, 1988: 121).

Padişahın otoritesini güçlendirmek için başvurduğu yöntemlerden biri de politik evliliklerdi. Pierce, 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıllardaki sultan kızı-damat evliliklerini, devlet adamlarının hükümdarlara bağlılığını perçinleyen bir tür politik çimento olarak yorumlamaktadır (1998: 196). Padişahların kölelerle evlenmesi bizzat otoriter sistemin gereği idi, zira padişahın bilinen, mevki sahibi bir kaynatası olması bile padişahın mutlakiyetine gölge düşürücü bir durum olarak kabul ediliyordu (Kunt vd., 1997: 11). Padişahın otoritesini gösterme fırsatlarından biri de tecdid-i berat ile olmaktadır. Tabakoğlu, Berat yenileme ile yeni padişah, hem bir kadro yoklaması yapıyor hem de bürokrasinin ve tımarlı sipahinin imtiyazlı bir sosyal sınıf oluşturmasını engellemiş oluyor ve bu sayede mutlak otoritesini devam ettirmiş oluyordu (1994: 139) demektedir.

2. KARDEŞ KATLI

Padişahın otoritesini koruma çabası olarak başvurduğu araçlardan biri de kardeş katlidir. Kardeş katli Osmanlı hanedanında nizam-ı âlem yani devletin selameti için uygulanan ve çağdaşı olan tüm devletlerde örnekleri görülen taht mücadelesinin bir sonucudur. 17. ve 18. yüzyıllarda padişahların görev, yetki ve sorumluluklarında bir değişme olmadı. Ancak siyasi ve askeri şartlar gerektirdiği için padişahların otoritesi yeniçeri, ümera ve ulemanın nüfuzu ile sınırlandı. Yeniçerilerin ve ulemanın desteğini almayan hükümdarlar teşebbüslerinde başarılı olamadılar (Ünal, 1998: 10).

Osmanlı'da devletin kalıcılığı ve sürekliliği, iç savaşların önlenmesi gibi yönetim erkini doğrudan etkileyen tek başlı devlet anlayışı tüm dünyada geçerli olduğu gibi, Asyatik devlet anlayışının da karakteristik bir görünümüdür. Osmanlı'da siyaseten meşrulaştırılan "Kardeş Katli", dünya devleti olmaya giden yolda uygun görülmüştür (Ayan, 1999: 194). Osmanlı Devleti'nin kardeş katli konusundaki uygulamalarının farklı tarafı, çağdaşı olan bütün devletlerde var olan taht mücadeleleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan hanedan içindeki ölümleri, devletin nizamı için hukuki bir zemine oturtmasıdır. Hanedan içi kıyımlar sonuçta tahttaki padişahın iktidarını artırıyor ve onu vazgeçilemez kılıyordu.

Eski Türk Devletleri'nde belirli bir saltanat veraseti usulü yani prigenitus (büyük evlat) ve senioratus (hanedanın en yaşlı üyesi) sistemi geçerli değildi (Akman, 1997: 32). Bunun yerine Türk-Moğol

hukukunda, ailenin bütün fertlerinin devlet yönetiminde söz sahibi olmalarına imkân veren bir usul vardı ve bu da hanedan arasında sürekli bir taht mücadelesine yol açıyordu (Clot, 1998: 307).

İlahi kaynaklı siyasi hâkimiyet anlamına gelen kut kavramının eski Türk kamu hukukunun temel kavramlarından biri olduğunu söyleyen Akman'a göre, kime nasip olacağı belli olmayan kut'a erişebilmek için Türk devletlerindeki hanedan üyeleri her fırsatta şanslarını deneyip tahta geçmek istemekteydi. Osmanlı Devleti'nde görülen kardeş katli uygulamaları da bu bakış açısıyla ele alınabilir. Padişahlar diğer sebeplerin yanı sıra, kendi kutlarının devam etmesi diğer hanedan mensuplarının kut'larının parlamaması için kardeş katli uygulamasına gitmişlerdir (1997: 30-31).

Öztürk ise (1999: 137), kardeşler arasında vuku bulan taht mücadelelerinin, hanedan dışı güçlerin yönetime müdahale etmesinde en etkili faktör olduğunu ve kardeş katli konusundaki kanun ile Fatih'in, güç odaklarının mutlak hâkimiyeti tehdit eden etkilerini bertaraf etmek istediğini dile getirerek konuya farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Taht mücadelelerinin ister istemez bölgesel güç odaklarını ön plana çıkardığı ve bunun da merkezi devletin otoritesini zayıflattığı göz ardı edilemez bir gerçektir.

Daha öncede ifade edildiği gibi kardeş katli Osmanlı Devleti'ne has bir usul değildir; Tarihteki bütün devletlerde ve imparatorluklarda sık kullanılmış olan bir yöntemdir. *“kadimden töredir kardeşe kıymak”* mısrasıyla başlayan bir kıtayı ve *“bizden önce gelenler bu kanunu koymuşlardır”* kaydı ile (Turan, 1998: 15) kardeş katlinin çok eskilere dayandığı ifade edilmektedir. İnalçık da (1996: 61-62), kardeş katlinin gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır: 15. asırda Osmanlı devletinde özellikle tarihi şartların bir sonucu olarak mutlak, bölünmez bir hâkimiyet anlayışı yerleşmişti. Devlet artık hanedanın müşterek bir mirası gibi düşünülüyor, padişah bir halife veya imparator gibi mutlak ve mücerret bir hâkimiyetin hamili telakki ediliyordu. Bu suretle kabile devlet gelenekleri bertaraf edilerek Roma'daki gelişmeye paralel olarak mutlak ve mücerret bir hâkimiyet kavramına ulaşılmış oluyordu.

Böylelikle tek devlet, tek ülke, tek hükümdar ilkesi bütün Osmanlı padişahlarında temel prensip olmuştur (Yolalıcı, 1999: 384). Bu prensibe göre devlet, artık hanedanın müşterek mülkü ve taksimi yapılacak bir tereke olarak düşünülmemektedir. Padişah mutlak bir hâkimiyete sahip olarak devlet kudretini, her türlü imtiyaz ve tasarrufu kendi şahsında toplamış olmaktadır. Bir başka deyişle, bu mesele, geleneksel hâkimiyet anlayışı ile ortak kabul etmeyen hâkimiyet anlayışı arasındaki çarpışma olarak yorumlanmalıdır (Akman, 1997: 125).

Kardeş katli meselesinin ortaya çıkmasına, veraset usulünün olmayışı ve hâkimiyet anlayışının değişmesi yanında nizamı tehdit eden fitnenin, isyanların ve her saltanat değişikliğinde meydana gelen savaşların ve geçmiş tecrübelerin de etkisi olmuştur.

Selçuklu Devletinde ülüş sisteminin tesiriyle vuku bulan sayısız taht kavgasından Osmanlılar oldukça etkilenmişler ve bu dönemi çok iyi tahlil edip dersler çıkarmışlardır (Akman, 1997: 115).

Chalkokondeyles 1444 buhranı dolayısıyla, Osmanlı ülkesinde halkın bir iç harpten ziyade korktuğu bir şey yoktur, derken Dukas da Türk hükümdarlarının değişiminde isyan çıkmasının adet haline geldiğini ve halkın, devlet adamlarının ve ulemanın, devletin varlığını tehlikelere atan, iç harbe, pek çok nüfus ve servet kaybına yol açan kardeş mücadelelerini önleyecek bir tedbiri tasvip ettiklerini ve o zaman bu âdetin kanunlaştırılmasına toplumsal vicdanın muhalif görünmediğini (İnalçık, 1996: 60) ifade ederek söz konusu dönemde kardeş katlinin toplum yararı için uygulandığını ve toplumda bu konuda bir uzlaşma olduğunun altını çizmektedir. Kardeş katline sebep olan siyasi cinayetlerin toplum çıkarları bakımından gerekli olduğu yolundaki prensip şu cümle ile ifadelendirilmiştir: “Menfaat-i âm menfaat-i hass’tan yeğdir.” (Akdağ, 1999: 53).

Osman Bey’in Köprühisar üzerine bir sefer açmak için topladığı harp meclisinde doksan yaşındaki Dünder Beyin muhalefet etmesi üzerine amcasını okla öldürdüğü söylenmektedir. Eğer bu rivayet doğruysa Osmanlı hanedanında aile cinayetleri Osman Gazi devrinden başlamış olmaktadır (Danişmend, 1971a: 6-7).

I. Murad, hükümdarlık için harekete geçen kardeşlerini ve Bizans imparatorunun oğluyla birleşip kendisine isyan eden oğlu Savcı’yı öldürtmek zorunda kalmıştır. Böylelikle devletin bölünmesine yol açacak bir gelişmeyi de baştan engellemiş oluyordu (Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, 1997: 110-112).

Kardeşlerini bertaraf edip ülke birliğini sağlayan Çelebi Mehmed’e Timurlu hükümdarı gönderdiği mektupta “Töre-i İlhanî’ye uymadığı şeklinde itiraz edince, Osmanlı padişahı “*atalarının bazı müşkilleri tecrübeyle çözdüklerini, iki padişahın bir ülkede barınamayacağını, bilhassa etraflarındaki düşmanlarının daima fırsat kollamakta olduklarını*” belirterek (Özcan, 1992: 115) kardeş katlinin haklılığını açıklamaya çalışmıştır.

Şehzade Mustafa, II. Murad’la giriştiği taht mücadelesini lalası Şarabdar İlyas’ın ihaneti sonucu kaybeder. Şarabdar İlyas’ın daha sonra bu konu ile ilgili söylediği sözler kardeş katli uygulamalarının

arkasındaki düşünceyi yansıtmaları açısından önem taşımaktadır; “*Sureta ben günahkâr oldum, illa bu ikisi vilayette olsa zarar-ı’ amdır ve hem bir dahi bu kim ben efendim oğluna yaramaz iş etmedim. Bu dünyanın murdarına bulaşmadan şehid ettirdim. Ve hem cemi alem rahat ve hem bizden önden gelenler bu kanunu komuşlar*” (Aşık Paşaoğlu, 1992: 86; Akman, 1997: 63).

“*Yıldırım ünvanıyla anılan Bayezid’in saltanatı, insanlığın tarihi gibi, kardeş ölümüyle başlar. Henüz babasının çadır içindeki na’sı huzurunda iken saltanat kudretinin birinci fiili, yegane biraderi Yakub’u idam etmek oldu*” Hanedan üyelerinin öldürülmeleri boğularak gerçekleştiriliyordu. Bunun nedeni, hanedan üyelerinin boğdurularak öldürülmelerinin eski çağ kavimlerinin çoğunda olduğu gibi eski Türklerde de ‘kan’ın tabu olması idi (Sakaoğlu, 1999: 57; Aşık Paşaoğlu Tarihi, 1992:58). Oruç Beğ, Orhan Gazi devrinden bahisle, “*O zamanda padişahlar ve beğler kardeşleriyle danıştırlardı. Birbirlerine saygı gösterip birbirlerini öldürmezlerdi. Ta Yıldırım Han zamanına gelinceye kadar böyle idi. Sonra kardeş kardeşi öldürmek Yıldırım Han zamanında oldu.*” (1972: 34) demektedir. Osmanlı müverrihi Hoca Sadeddin Efendi de, bu hareketin “*el-fitnetün eşeddi mine’l katl*” hükmünce yerine getirildiğini beyan eder (Gibbons, 1998: 150). Solakzâde’ye göre, Yakub’un öldürülmesinde devlet adamları etkili olmuştur (Uzunçarşılı, 1995: 257). Yıldırım Bayezid’in tahta oturur oturmaz kardeşi Yakub’u öldürtmesi askerler arasında hoşnutsuzluğa sebep olunca, askerleri kendine bağlamak için Osmanlı tarihinde ilk kez cülus bahşişi dağıttı.

Yıldırım Bayezid tahta geçerken yapılan uygulama II. Mehmed tarafından kanunlaştırıldı. II. Mehmed taht mücadelesine son vermek için, tahtta bulunan padişahın kardeşlerini sebep göstermeden öldürtebileceğini bir kanun hükmü haline getirdi ve kendi adıyla anılan kanunnameye bununla ilgili bir madde koydurdu. Bu maddede: “*her kimesneye evladından saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katl etmek münasıptir. Ekser ulema dahi tecviz etmişdir, anınla amel olalar*” denmekteydi (Danişmend, 1971: 227). II. Mehmed’in bu tasarrufu ile Türk devlet geleneğinde bulunan ülüş sisteminin yerini hâkimiyetin bölünmezliği ilkesi getirilmiştir (Özcan, 1992: 115). Nitekim II. Mehmed tahta çıktığında küçük yaştaki kardeşini bu düşünce çerçevesinde katletmiştir (Selaniki Mustafa Efendi, 1989: 435-436).

Yavuz tahta çıktıktan sonra yeğenleri ve Bayezid’in torunları olan beş şehzadeyi ve kardeşleri Korkud ve Ahmed’i de idam etmiştir (Danişmend, 1971b: 3-5). Yavuz tahtı sağlama almak için kardeşlerini bertaraf ettikten sonra üzülüp ağlayarak “*Neslimizde bu kötü geleneği icad eden kişi, Tanrının*

rahmetinden uzak olsun” (Mustafa Nuri Paşa, 1992: 80) demiş ve böylelikle bu kanunun mecburiyet tahtında uygulandığını ve başka bir çözüm bulamamanın aciziyetini ifade etmiştir. 1574 yılında tahta çıkan III. Murad “Nizam-ı âlem” için beş kardeşini de aynı gece idam etmiştir (Danişmend, 1972: 2). Kardeş katlinde en uç nokta şüphesiz III. Mehmed’in tahta çıkışında yaşanmıştır. Nitekim Selaniki Mustafa Efendi, Şehzadelerin katledilmesini şöyle anlatmaktadır: “*Ve mukaddema on dokuz nefer şehzadeler için serviden tabutlar ihzar olunup ve cenazelerine lazım olan esbab-ı mühimme hazır u amade oldukta içerüde, dilsiz ve dinsiz, feryad u figanların işitmez üzerlerine musallat olup, maslahatların bitirüp, meyyitlerin gassallar gasl eyleyüp tekfin olunduktan sonra tabutların mücevvezeler ve sorguçlar ile müzeyyen ü mükemmel idiüp ...cenazelerin getirüp babalarının ayağı ucuna defn idiüp intizam verdiler.*” (1989: 435-436). Danişmend, 19 şehzadenin “Kanunname-i Al-i Osman”ın saltanat kavgalarını önlemek için konulan “Nizam-ı âlem” maddesine dayanılarak öldürüldüğünü ve bunlardan yalnızca beşinin yetişkin olduğunu diğerlerinin ana kucagından alınarak öldürüldüğünü ifade etmektedir (1972: 143-144). Mustafa Nuri Paşa, IV. Murad’ın ömrünün az olmasına kan dökücülüğünün yanı sıra, özellikle Sultan Bayezid, Sultan Süleyman ve Sultan Kasım adlarındaki üç kardeşini tahtı elinden alırlar kuşkusu ile şehid ettirmesinin de sebep olduğunu ileri sürmektedir (1992: 242).

Kardeş katli meselesinde isyan eden kardeşlerin öldürülmeleri fitnenin katlden daha ağır olduğu düşüncesiyle şer’i hukuk çerçevesinde caiz görülebilirse de isyan etmeyen taht mensuplarının katledilmelerini bu açıdan değerlendirmek mümkün değildir. Bu, isyan etmedikleri halde öldürülen hanedan üyelerinin öldürülme sebebini ise taşıdıkları kan sebebiyle mevcut padişaha karşı potansiyel tehlike oluşturmalarıyla açıklanmaktadır (Aydın, 1996: 145). Nitekim maaşlarını az bulan yeniçerilerin, padişaha “*Allah kardeşlerinize uzun ömür versin, bize bağışlasın*” şeklinde bağırmaları, padişahı üstü kapalı olarak tehdit etmeleri bunun bir diğer ifadesidir (Akman, 1997: 119).

Nizam-ı âlem için şer’i ve örfi hukukun el birliğiyle masum insanlar katledilmiş olmakla birlikte bu icraat devrin şartlarının icabı olarak (Alkan, 1996: 260) değerlendirilebilir. Her şeye rağmen kardeş katlinin devletin istikrarına önemli katkıları olduğu Akman’ın şu cümlelerinden anlaşılmaktadır:

“Osman Gazi ile III. Mehmed dönemleri arasında geçen ve bizim tespit edebildiğimiz altmış bir katl vak’asının elli altısının gerçekleştiği ilk üç yüz senede padişahların tahtta kalma süreleri yaklaşık yirmi üç senedir. Bu devir kudretli padişahların iş başında bulunduğu ve devletin istikrar içinde olduğu bir dönemdir. Bu neticeyi doğuran

en önemli etken hiç şüphesiz mevcut padişahın yerini alabilecek bir padişah adayının bulunmamasıdır. I. Ahmed ile Mehmed Vahideddin arasında geçen ikinci üç yüz senelik dönemde sadece beş kardeş katli uygulaması görülmüştür. Buna mukabil aynı süre zarfında padişahların tahtta kalma süreleri yaklaşık on üç seneye inmiş: Yeniçeri ayaklanmaları sonucu on üç padişah hal edilmiş ve yerlerine hayatta bulunan şehzadelerden birisi geçirilmiştir (1997: 170).

Kardeş katlinin gündemden kalkması, büyük ölçüde, “kral seçicilerin”, yani askeri/idari ve dini hiyerarşinin önde gelen üyelerinin ve başkentteki askeri birliklerin gücünün artmasının sonucu olarak (Peirce, 1998: 136) görmek mümkündür. Padişahın siyasi iktidar denklemindeki etkisinin azalmasına paralel olarak kardeş katli uygulaması da önemini kaybetmiştir.

I. Ahmed’den sonra tahta geçme konusunda Ekberiyet usulünün gelmesiyle birlikte kardeş katli uygulaması sona ermiştir (Peirce, 1998: 132). Buna rağmen II. Osman Lehistan seferine çıkmadan önce kardeşi Şehzade Mehmed’i öldürterek bu geleneği hortlatmıştır (Danişmend, 1972: 294). Daha sonra IV. Murad zamanında da bu gelenek devam etmiştir.

Veraset usulünün değişmesi genellikle şehzadelerin küçük olmasına bağlanır fakat Fatih 12 yaşında, I. Ahmed de 14 yaşında tahta çıkmışlardır. Babası öldüğünde II. Osman da 14 yaşındaydı. Yazar’a göre ekberiyet usulünün ihdas edilmesinin iki izahı olabilir: ilk sebebi Sultan Mustafa’nın tahta çıkarılmasını I. Ahmed’in vasiyet ettiği. Daha kuvvetli bir izaha göre de, Mahpeyker Kösem Sultan, en büyük şehzade olan Osman Mahfiruz Sultan’dan olduğu ve kendi çocukları Murad, İbrahim ve Kasım küçük olduklarından Osman’ın padişahlığını engellemek için I. Ahmed’in kardeşi I. Mustafa’yı tahta çıkartmayı uygun bulmuştur (Danişmend, 1972: 269-270).

SONUÇ

İktidarına zarar verebilecek bir kaynatanın varlığından sıyrılmak amacıyla kölelerle evlenen Osmanlı padişahları, iktidarlarına rakip olabilecek devlet adamlarını da “politik evlilik” yöntemiyle hanedan üyeleriyle evlendirip onları hem politik yönden kendilerine bağlar hem de düğün masraflarından dolayı ekonomik olarak oldukça zayıflatırlardı.

Padişahların iktidarlarını korumalarının diğer bir yolu da tecdid-i berat'ti. Bu yöntemle padişah, kadro yoklaması yapmanın yanı sıra bürokrasinin ve tımarlı sipahinin sonuçta kendisinin memurları olduğunu hatırlatmaktaydı.

Padişahların iktidarlarını korumak için başvurdukları yöntemlerin en etkilisi “kardeş katli” idi. Osmanlı devletinde hukuki bir zemine oturtulan kardeş katli meselesinin, çağdaşı olan tüm devletlerde örnekleri görülen, nizam-ı âlem yani devlet düzeni ve bekası için uygulanan bir müessese olduğu söylenebilir.

Kardeş katli meselesinde isyan eden kardeşlerin öldürülmeleri fitnenin katlden daha ağır olduğu düşüncesiyle şer'i hukuk çerçevesinde caiz görülebilirse de isyan etmeyen taht mensuplarının öldürülmesini bu açıdan değerlendirmek mümkün değildir. Öte yandan, isyan etmedikleri halde öldürülen hanedan üyelerinin öldürülme sebebini ise taşıdıkları kan sebebiyle mevcut padişaha karşı potansiyel tehlike oluşturmalarıyla açıklayanlar da vardır.

Kardeş katli yöntemi yanlış uygulamalardan dolayı 17. yüzyıl başlarında uygulanabilirliğini kaybetmiş, padişahlar şehzadeleri denetim altında tutmak için bu sefer de kafes sistemini getirmişlerdir. Şehzadelerin iyi yetişmesine engel olan kafes sistemi 19. yüzyılda yerine ekberiyet yani hanedanın en yaşlı üyesinin tahta geçmesi sistemine bırakır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Mustafa (1999) *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C: 2, Ankara: Barış Yayınevi.
- Akman, Mehmed (1997) *Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli*, 1. Baskı, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Alkan, Ahmet Turan (1996) “Nizam-Alem”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C:1.
- Aşık Paşaoğlu (1992) *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, Baskıya Haz.: Nihal Atsız, İstanbul: M.E.B. Yayınevi.
- Ayan, Dursun (1999) “Osmanlı'da İdeoloji İzleri”, *Düşünen Siyaset*, Ağustos-Eylül.
- Aydın, M. Akif (1996) *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Clot, Andre (1998) *Muhteşem Süleyman*, (Çev.: Turhan Ilgaz), 5. Bs., İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Danişmend, İsmail Hami (1972) *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C: 1-3, İstanbul: Türkiye Yayınları.
- Edirneli Oruç Beğ (1972) *Oruç Beğ Tarihi*, Baskıya Haz.: Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Gelibolulu Mustafa Ali Efendi (1997) *Kitabü't-Tarih-i Kühü'l-Ahbar*, (Hazır.: Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar), C: 1, 1. Kısım, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Gibbons, Herbert Adams (1998) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, (Çev.: Bülent Arı), 21. Yüzyıl Yay., Ankara.

Grunebaum, Gustave E.V. (1993) *İslamiyet II Osmanlı Devletinin Kuruluşundan Günümüze Kadar*, 1. Baskı, Türkçesi: Esat Nermin Erendor, Ankara: Bilgi Yayınevi.

İnalçık, Halil (1996). "Osmanlı Saltanat ve Veraset Usulü veya Türk Hakimiyet Telakkisiyle İlgili", *Osmanlı Toplum Yapısı Üzerine Derleme*, (Der.: ?), Konya: Sebat Ofset Matbaası.

Kunt, Metin, Suraiya Faroqhi, Hüseyin G. Yurdaydın, Ayla Ödekan (1997) *Türkiye Tarihi*, C: 2, İstanbul: Cem Yayınları.

Mustafa Nuri Paşa (1992) *Netayic-ül Vukuat (Kuımlar ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi)*, C: 1-2, Sade.: Neşet Çağatay, Ankara: T.T.K. Yayınları.

Özcan, Abdülkadir (1992). "Türk Devlet Geleneğinde Osmanlı'nın Yeri-Ülüş Sisteminden Hakimiyetin Bölünmezliği İlkesine Geçiş ve Karşılaşılan Zorluklar", *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, C:12, S.:3-4.

Öztürk, Yücel (1999). "Osmanlı Klasik Sisteminin Teşekkülü ve Çözülüşü", *Türkiye Günlüğü*, S.: 58, Kasım-Aralık.

Pakalın, Mehmet Zeki (1993) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, M.E.B. Yay., C: 3, İstanbul.

Pierce, Leslie P. (1998) *Harem-i Hümayun*, (Çev.: Ayşe Berktaş), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Sakaoğlu, Necdet (1999) *Bu Mülkün Sultanları*, 1. Baskı, İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar.

Selaniki Mustafa Efendi (1989) *Tarih-i Selaniki*, (Haz.: Mehmet İpşirli), C: 2, İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları.

Tabakoğlu, Ahmet (1994) *Türk İktisat Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınevi.

Turan, Osman (1998) *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1995) *Osmanlı Tarihi*, C: 4, 1. Kısım, Ankara: T.T.K. Yayınları.

_____ (1988) *Saray Teşkilatı*, Ankara: T.T.K. Yayınları.

Ünal, Mehmet Ali (1998) *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta: Kardelen Kitabevi.

Yolalıcı, M. Emin (1999) “Osmanlı Devletinde Şehzadeler Meselesi”, *Osmanlı*, (Ed.: Güler Eren), Cilt 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.